Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2024, sen. zn. 29 ICdo 157/2023, ECLI:CZ:NS:2024:29.ICDO.157.2023.3

Číslo: 46/2025

Právní věta:

Pro právní jednání, které dlužník učinil v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby jemu blízké a kterým zároveň zkrátil uspokojení svého věřitele (svých věřitelů), platí ve smyslu § 242 odst. 2 insolvenčního zákona vyvratitelná domněnka, že šlo o právní jednání, které dlužník učinil v úmyslu zkrátit věřitele (v úmyslu „cum animo fraudandi“) a (současně), že druhé straně (osobě blízké) byl tento jeho úmysl znám. Žalovaná osoba blízká nese břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně toho, že dlužník neměl úmysl zkrátit věřitele, a pro případ, že jej měl, ohledně toho, že jí takový úmysl nebyl znám a nemohla jej poznat (nemusela jej znát) ani při zachování náležité pečlivosti.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.09.2024

Spisová značka: 29 ICdo 157/2023

Číslo rozhodnutí: 46

Číslo sešitu: 7

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dokazování, Incidenční spory (žaloba odpůrčí), Úmysl

Předpisy: § 133 o. s. ř.
§ 22 o. z.
§ 242 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud odmítl dovolání žalované v rozsahu, v němž směřovalo proti druhému až šestému výroku rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 23. 2. 2023, sp. zn. 72 ICm 337/2020, 14 VSOL 16/2023 (KSBR 32 INS 15723/2019), ve zbývajícím rozsahu dovolání zamítl.

I.
Dosavadní průběh řízení

1. Rozsudkem ze dne 15. 9. 2022, č. j. 72 ICm 337/2020-259, Krajský soud v Brně (dále jen „insolvenční soud“):

[1] Zamítl žalobu (podanou 23. 1. 2020), kterou se žalobce (R. K., jako insolvenční správce dlužníka J. Š.) domáhal vůči žalované (Š. Š.) určení, že darovací smlouva ze dne 17. 2. 2016, kterou dlužník (jako dárce) daroval žalované (své tehdejší manželce) [jako obdarované] označené nemovité věci (jejichž součástí jsou rodinný dům a garáž) v obci XY (dále jen „nemovitosti“), je neúčinná vůči věřitelům dlužníka (bod I. výroku).

[2] Uložil žalobci a vedlejšímu účastníku řízení na straně žalobce [T. K. (dále jen „T. K.“)] zaplatit žalované společně a nerozdílně na náhradě nákladů řízení do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 29.110,35 Kč (bod II. výroku).

2. Insolvenční soud – vycházeje z ustanovení § 235, § 239 odst. 3 a § 242 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona) – dospěl po provedeném dokazování k následujícím závěrům:

3. Žaloba je včasná (byla podána ve lhůtě 1 roku dle § 239 odst. 3 insolvenčního zákona) a odporovaný „právní úkon“ byl učiněn v pětileté lhůtě před zahájením insolvenčního řízení (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona). Žalobu podal aktivně legitimovaný žalobce vůči žalované, jejíž pasivní věcná legitimace se podává z § 237 odst. 1 insolvenčního zákona.

4. Pro naplnění skutkové podstaty neúčinnosti úmyslně zkracujících právních úkonů dlužníka dle § 242 insolvenčního zákona je nutné kumulativní splnění následujících předpokladů:

[1] Dlužník musel daným právním úkonem skutečně a objektivně zkrátit uspokojení některého svého věřitele; postačí, že zkrátil uspokojení pohledávky byť jediného věřitele.

[2] Musel tak učinit úmyslně, tedy tak, že věděl, že právním úkonem může zkrátit svého věřitele, a zkrátit jej chtěl, nebo věděl, že právním úkonem může zkrátit svého věřitele, a pro případ, že jej skutečně zkrátí, s tím byl srozuměn.

[3] Úmysl dlužníka byl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám.

[4] Právní úkon byl učiněn v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení.

5. Dlužník daným právním úkonem zkrátil (k datu právního jednání) věřitele T. K.

6. Insolvenční soud má za prokázaný i úmysl dlužníka krátit věřitele, a to zejména s ohledem na časovou osu jednání dlužníka, kdy svůj jediný majetek vyšší hodnoty daroval své manželce v době, kdy již byl nepravomocně zavázán k zaplacení pohledávky T. K.; ta sice nedosahovala výše pohledávky uplatněné věřitelem nyní, ale s ohledem na nabíhající úroky z prodlení a smluvní pokutu se tato částka neustále navyšovala. Dlužník tak nepochybně věděl, že tímto „právním úkonem“ může zkrátit svého věřitele, a pro případ, že jej skutečně zkrátí, s tím byl srozuměn.

7. Žalované (osobě blízké dlužníku) se však podařilo vyvrátit právní domněnku, že jí byl znám dlužníkův úmysl. Investice do nemovitostí financovala žalovaná (prostřednictvím úvěrů ze stavebního spoření a prostředků z prodeje svého bytu), takže jí insolvenční soud uvěřil, že již od roku 2011 počítala s tím, že nemovitosti na ni budou převedeny.

8. Rovněž bylo prokázáno, že žalovaná nic nevěděla o fungování a hospodaření společnosti MF Corse, s. r. o. (dále jen „společnost M“), nevěděla o uzavřené smlouvě o půjčce, nevěděla o přistoupení k závazku společnosti M dlužníkem a neměla žádné indicie, které by ji mohly vést k tomu, že darováním bude krácen nějaký věřitel. Navíc z dokazování vyplynulo, že k datu právního jednání neměl dlužník jiného věřitele. Žalovaná tak o úmyslu dlužníka krátit věřitele nevěděla, ani

vědět nemohla.

9. Jestliže žalovaná v době „právního úkonu“ nemohla pociťovat žádné změny poměrů svého manžela, má insolvenční soud za to, že nebylo možné po ní spravedlivě požadovat, aby činila nějaké další kroky ke zjišťování majetkových poměrů manžela nebo ke zjišťování jeho případného úmyslu krátit věřitele.

10. K odvolání žalované Vrchní soud v Olomouci rozsudkem ze dne 23. 2. 2023, č. j. 72 ICm 337/2020, 14 VSOL 16/2023-350 (KSBR 32 INS 15723/2019):

> [1] Změnil rozsudek insolvenčního soudu v bodu I. výroku tak, že určil, že darovací smlouva je neúčinná vůči věřitelům dlužníka (první výrok).
>
> [2] Uložil žalované zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení před insolvenčním soudem do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 20.524,50 Kč (druhý výrok).
>
> [3] Uložil žalované zaplatit vedlejšímu účastníku na náhradě nákladů řízení před insolvenčním soudem do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 1.540 Kč (třetí výrok).
>
> [4] Uložil žalované zaplatit žalobci na náhradě nákladů odvolacího řízení do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 15.385,20 Kč (čtvrtý výrok).
>
> [5] Uložil žalované zaplatit vedlejšímu účastníku na náhradě nákladů odvolacího řízení do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 1.200 Kč (pátý výrok).
>
> [6] Uložil žalované zaplatit státu na soudním poplatku (za žalobu) do 3 dnů od právní moci rozhodnutí částku 7.000 Kč (šestý výrok).

11. Odvolací soud – vycházeje z § 235, § 239 a § 242 insolvenčního zákona, jakož i (mimo jiné) ze závěrů rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2016, sen. zn. 29 ICdo 44/2014, uveřejněného pod číslem 117/2017 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 117/2017“) [rozsudek je (stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže) dostupný i na webových stránkách Nejvyššího soudu], rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2018, sen. zn. 29 ICdo 90/2016, a rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2019, sen. zn. 29 ICdo 79/2017 – dospěl po přezkoumání napadeného rozhodnutí, po zopakování dokazování výslechem žalované a dlužníka a po doplnění dokazování dalšími listinami k následujícím závěrům:

12. Pozitivní řešení otázky, zda žalovaná unesla důkazní břemeno, nemůže být založeno na pouhém popření skutečností, o jejichž existenci platí vyvratitelná domněnka. Podle závěrů rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 79/2017 vyvrátí osoba blízká domněnku uvedenou v § 242 odst. 2 insolvenčního zákona jen prokáže-li, že o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele nevěděla ani nemohla vědět, přestože vyvinula „náležitou pečlivost“ k poznání tohoto úmyslu dlužníka.

13. Vynaložení náležité pečlivosti předpokládá, že osoba dlužníku blízká vykonala s ohledem na okolnosti případu a s přihlédnutím k obsahu právního jednání dlužníka takovou činnost (aktivitu), aby úmysl dlužníka zkrátit věřitele z jejích výsledků poznala.

14. Uzavřením darovací smlouvy byla naplněna skutková podstata neúčinnosti úmyslně zkracujících právních úkonů (s účinností od 1. 1. 2014 právních jednání) dlužníka dle § 242 insolvenčního zákona, když bylo prokázáno, že:

> [1] dlužník daným právním jednáním skutečně a objektivně zkrátil uspokojení věřitele T. K., a

[2] učinil tak úmyslně, tedy věděl, že právním jednáním může zkrátit svého věřitele, a zkrátit jej chtěl, nebo věděl, že právním jednáním může zkrátit svého věřitele, a pro případ, že jej skutečně zkrátí, s tímto byl srozuměn (srov. přiléhavé a věcně správné závěry insolvenčního soudu), přičemž

[3] tento úmysl byl žalované znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám.

15. Pro žalovanou coby manželku dlužníka v době odporovaného právního jednání je ustanovením § 242 odst. 2 insolvenčního zákona konstruována vyvratitelná právní domněnka, že jí byl znám dlužníkův úmysl, kterou v řízení nevyvrátila. Nad shora uvedeným nemůže převážit lidská stránka věci (skutečnost, že si opakovaně brala úvěr na rekonstrukci nemovitostí, který splácela sama a za pomoci své rodiny, a že převod nemovitostí jí byl přislíben již od roku 2011).

16. Odporované právní jednání bylo učiněno v posledních pěti letech před zahájením insolvenčního řízení a odpůrčí žaloba byla v souladu s § 239 odst. 3 insolvenčního zákona podána ve lhůtě do jednoho roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku dlužníka.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

17. Proti rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání, jehož přípustnost vymezuje ve smyslu § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“), argumentem, že napadené rozhodnutí závisí jednak na vyřešení právní otázky, která má být dovolacím soudem posouzena jinak, jednak na vyřešení právní otázky (posouzení skutečné vůle stran smlouvy), při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu.

18. Dovolatelka namítá, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (dovolací důvod dle § 241a odst. 1 o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

19. V mezích uplatněného dovolacího důvodu argumentuje dovolatelka následovně:

20. Odvolací soud se „téměř výhradně“ zaměřil na posouzení vyvratitelné právní domněnky uvedené v § 242 odst. 2 insolvenčního zákona, nesprávně však vyhodnotil další podmínky odporovatelnosti.

1) K úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele

21. Z provedeného dokazování nevyplývá úmysl dlužníka zkrátit své věřitele, zvláště ve světle okolností, za kterých byla darovací smlouva uzavírána, a s vědomím toho, jaké nevypořádané majetkové vztahy mezi sebou měli dovolatelka a dlužník. Úmyslem dlužníka, jakož i pohnutkou žalované při uzavírání darovací smlouvy, bylo vzájemné vypořádání jejich majetkových poměrů a vnosů do uvedené nemovitosti, vypořádání závazků, které nesla ona sama. Ač tyto skutečnosti byly předmětem dokazování, odvolací soud se při dokazování a hodnocení důkazů omezil převážně na zkoumání aktivních kroků žalované jako obdarované a na vyloučení její povědomosti o dluzích manžela.

22. Je více než zřejmé, že v době, kdy byl odporovaný úkon učiněn, měla žalovaná vůči dlužníku nevypořádané pohledávky za vnosy do jeho majetku, za úvěry, které splácela výlučně sama, za úvěry, které za něj vyplatila, apod.

23. Darovací smlouva byla uzavřena [v kontextu skutečností (v dovolání formulovaných), které jsou zřejmé a nesporné z provedeného dokazování] jako forma vypořádání pohledávek žalované za dlužníkem; nikoli proto, aby dlužník tímto „úkonem“ úmyslně krátil své věřitele.

2) Ke skutečné vůli stran darovací smlouvy

24. Úmyslem stran při uzavření darovací smlouvy bylo vypořádání vnosů žalované, v podstatě vzájemné plnění a započtení, kdy se v rámci výše uvedených okolností proti sobě stavěly srovnatelné hodnoty, které se formou darovací smlouvy jen „započetly“. Srov. k tomu (dovoláním citovanou) pasáž ke zkoumání vůle stran smlouvy obsaženou v nálezu Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 571/06 [jde o nález uveřejněný pod číslem 91/2009 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, který je (stejně jako stanovisko pléna Ústavního soudu zmíněné níže) dostupný i na webových stránkách Ústavního soudu].

25. Darovací smlouva byla uzavřena jako forma vzájemného plnění, vzájemného vypořádání a vzájemného narovnání stran této smlouvy. Nešlo o bezúčelné vyvedení majetků z majetkové sféry dlužníka, natož o vyvedení úmyslné, s cílem nebo úmyslem krátit uspokojení věřitelů dárce. Soudy pochybily tím, že smlouvu takto neposoudily a nezabývaly se (v případě pochybností) rovnoměrností vzájemně poskytnutých plnění.

26. Žalobce ve vyjádření navrhuje dovolání odmítnout jako nepřípustné. K tomu uvádí, že obě dovoláním uplatněné námitky jsou skutkového charakteru. Úmysl dlužníka krátit věřitele byl v řízení prokázán. Námitka existence dohody o vypořádání vzájemných závazků je nedůvodná též proto, že byla poprvé uplatněna až v dovolacím řízení a že v řízení přijatá skutková zjištění tento závěr vylučují.

III.
Přípustnost dovolání

27. Pro dovolací řízení je rozhodný občanský soudní řád v aktuálním znění.

28. Nejvyšší soud se nejprve zabýval přípustností podaného dovolání.

29. Jakkoli se dovolání argumentačně vymezuje jen proti měnícímu výroku rozsudku odvolacího soudu ve věci samé (proti prvnímu výroku napadeného rozhodnutí), dovolatelka v doplnění dovolání (podání z 12. 7. 2023, č. l. 390) výslovně uvádí, že dovolání směřuje do všech výroků napadeného rozhodnutí.

30. V rozsahu, v němž směřuje proti druhému až pátému výroku napadeného rozhodnutí, Nejvyšší soud dovolání, jež může být přípustné jen podle § 237 o. s. ř., bez dalšího odmítl podle § 243c odst. 1 o. s. ř., jelikož přípustnost dovolání proti výroku o nákladech řízení vylučuje ustanovení § 238 odst. 1 písm. h/ o. s. ř.

31. V rozsahu, v němž směřuje proti šestému výroku napadeného rozhodnutí, Nejvyšší soud dovolání, jež může být přípustné jen podle § 237 o. s. ř., rovněž bez dalšího odmítl podle § 243c odst. 1 o. s. ř., jelikož přípustnost dovolání proti výroku o soudním poplatku vylučuje ustanovení § 238 odst. 1 písm. i/ o. s. ř.

32. V rozsahu, v němž dovolání směřuje proti měnícímu výroku rozsudku odvolacího soudu ve věci samé (proti prvnímu výroku napadeného rozhodnutí), je Nejvyšší soud shledává přípustným podle § 237 o. s. ř., když pro daný případ neplatí žádné z omezení přípustnosti dovolání podle § 237 o. s. ř., vypočtených v § 238 o. s. ř., a v posouzení dovoláním otevřených otázek jde v režimu § 242 insolvenčního zákona o věc dovolacím soudem neřešenou.

33. Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný

dovolatelkou, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

34. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

35. Na tomto místě Nejvyšší soud připomíná, že při úvaze, zda právní posouzení věci odvolacím soudem je ve smyslu ustanovení § 241a odst. 1 o. s. ř. správné, vychází dovolací soud ze skutkových závěrů odvolacího soudu a nikoli z těch skutkových závěrů, které v dovolání na podporu svých právních argumentů (případně) nejprve zformuluje sám dovolatel. Srov. shodně např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. 29 Odo 268/2003, uveřejněného pod číslem 19/2006 Sb. rozh. obč., a rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2013, sp. zn. 31 Cdo 3881/2009, uveřejněného pod číslem 10/2014 Sb. rozh. obč.

36. Nejvyšší soud tedy při svých úvahách vyšel ze skutkového stavu věci, z nějž vyšel odvolací soud. K tomu Nejvyšší soud dále uvádí, že nepokládá za potřebné (žádoucí) podrobně reprodukovat zjištění učiněná odvolacím soudem v napadeném rozhodnutí, pro lepší porozumění dále formulovaným právním závěrům však má za vhodné připomenout časovou osu případu (jak plyne ze skutkového stavu věci) v následujících bodech:

> [1] Dovolatelka žila s dlužníkem od roku 2008, přičemž od roku 2011 bydleli v rodinném domě s matkou dlužníka.
>
> [2] Dlužník se stal výlučným vlastníkem nemovitostí (vyjma garáže) k 30. 11. 2011 na základě usnesení soudu o dědictví (po matce dlužníka) z 3. 10. 2011.
>
> [3] Dovolatelka od doby, kdy se dlužník stal výlučným vlastníkem nemovitostí, financovala rekonstrukci rodinného domu ze svých prostředků.
>
> [4] Manželství dlužníka a dovolatelky trvalo od 9. 8. 2014 do 17. 6. 2021 (kdy nabyl právní moci rozsudek o rozvodu manželství).
>
> [5] Dne 2. 2. 2015 si dlužník a dovolatelka dohodou (sepsanou ve formě notářského zápisu) zúžili do budoucna rozsah společného jmění manželů na obvyklé vybavení rodinné domácnosti.
>
> [6] Na základě žaloby podané 2. 3. 2015 Obvodní soud pro Prahu 2 rozsudkem ze dne 30. 9. 2015, č. j. 14 C 69/2015-30, který nabyl právní moci dne 19. 10. 2016 a stal se vykonatelným dne 25. 10. 2016, uložil společnosti M a dlužníku (coby žalovaným), aby do 3 dnů od právní moci rozsudku společně a nerozdílně zaplatili T. K. (coby žalobci) částku 300 000 Kč s úrokem ve výši 396 557,60 Kč, s úrokem z prodlení ve výši 7,75 % ročně z částky 300 000 Kč od 29. 2. 2012 do zaplacení, smluvní pokutu ve výši 0,5 % denně z částky 300 000 Kč za dobu od 29. 2. 2012 do zaplacení, a náhradu nákladů řízení ve výši 38 716 Kč. Šlo o dluh z titulu smlouvy o půjčce ze dne 28. 11. 2011, k jehož úhradě byl dlužník zavázán coby ručitel za dluh společnosti M.
>
> [7] Dlužník daroval nemovitosti dovolatelce darovací smlouvou ze dne 17. 2. 2016. Právní účinky vkladu vlastnického práva ve prospěch dovolatelky do katastru nemovitostí na základě darovací smlouvy nastaly k 22. 2. 2016.
>
> [8] Na základě insolvenčního návrhu dlužníka, doručeného 7. 8. 2019, insolvenční soud usnesením ze dne 3. 9. 2019, č. j. KSBR 32 INS 15723/2019-A-10 (zveřejněným v insolvenčním rejstříku téhož dne), [mimo jiné] zjistil úpadek dlužníka, povolil mu oddlužení a insolvenčním

správcem dlužníka ustanovil žalobce.

[9] Dne 5. 11. 2019 přihlásil T. K. pohledávku z titulu ručení dlužníka do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka částkou 5.038.166,51 Kč.

[10] Usnesením ze dne 1. 4. 2020, č. j. KSBR 32 INS 15723/2019-B-8 (zveřejněným v insolvenčním rejstříku 21. 4. 2020), insolvenční soud (mimo jiné) schválil zprávu o přezkumu ze dne 12. 11. 2019 (podle které byla pohledávka T. K. k uvedenému datu zjištěna ve výši 922.166,51 Kč) a schválil oddlužení dlužníka plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty.

IV.
Důvodnost dovolání

37. Pro další úvahy Nejvyššího soudu jsou rozhodná následující ustanovení insolvenčního zákona a zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (ve znění, jež nedoznala změn od přijetí těchto zákonů), a občanského soudního řádu (v aktuálním znění, potud rovněž rozhodném):

§ 242
Neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů

(1) Odporovat lze rovněž právnímu úkonu, kterým dlužník úmyslně zkrátil uspokojení věřitele, byl-li tento úmysl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám.

(2) Má se za to, že u úmyslně zkracujícího právního úkonu učiněného ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, byl dlužníkův úmysl této osobě znám.

(3) Úmyslně zkracujícímu právnímu úkonu lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení.

§ 22 (o. z.)

(1) Osoba blízká je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství (dále jen „partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

(…)

§ 133 (o. s. ř.)

Skutečnost, pro kterou je v zákoně stanovena domněnka, jež připouští důkaz opaku, má soud za prokázánu, pokud v řízení nevyšel najevo opak.

38. Ve výše ustaveném právním a skutkovém rámci činí Nejvyšší soud k dovoláním otevřeným právním otázkám následující závěry:

1) K úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele

39. Ustanovení § 242 insolvenčního zákona obsahuje samostatnou úpravu úmyslně zkracujících právních úkonů dlužníka (od 1. 1. 2014 právních jednání dlužníka; srov. k terminologii např. důvody

rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2020, sen. zn. 29 ICdo 113/2018, uveřejněného pod číslem 27/2021 Sb. rozh. obč.). Předpokladem jeho aplikace (tedy) není požadavek, aby šlo o právní jednání, které dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo aby šlo o právní jednání, které vedlo k dlužníkovu úpadku (srov. R 117/2017). Podmínky této odporovatelnosti se posuzují ke dni vzniku právního jednání, respektive, jde-li o právní jednání, jehož účinky nastávají až účinností vkladu práva do katastru nemovitostí, ke dni, kdy nastaly právní účinky takového vkladu; srov. obdobně např. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sen. zn. 29 ICdo 13/2015, uveřejněný pod číslem 139/2018 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 139/2018“), nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 2018, sen. zn. 29 ICdo 90/2016.

40. Přitom musí jít o právní jednání, kterým dlužník skutečně a objektivně zkrátil některého svého věřitele, přičemž úmysl dlužníka zkrátit věřitele (úmysl dlužníka „*cum animo fraudandi*“), lhostejno, zda šlo o úmysl přímý nebo nepřímý, druhé smluvní straně byl znám, nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám (§ 242 odst. 1 insolvenčního zákona); srov. opět i rozsudek Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 90/2016 nebo (z recentní judikatury Nejvyššího soudu) rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2024, sen. zn. 29 ICdo 142/2023. V intencích § 242 insolvenčního zákona přitom postačí, že dlužník zkrátil uspokojení pohledávky byť jediného svého věřitele (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2020, sen. zn. 29 ICdo 60/2018, a rozsudek Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 142/2023).

41. U úmyslně zkracujícího právního jednání dlužníka nemusí směřovat úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele vůči konkrétním osobám, které za ním mají pohledávku. Pro zkoumání úmyslu dlužníka „*cum animo fraudandi*“ není rovněž právně rozhodné, že tento úmysl směřuje ke zkrácení pohledávky, která ještě není splatná, nebo která dokonce ještě nevznikla (budoucí pohledávky); pro vyloučení tohoto úmyslu tak není ani podstatné, že jde o splatnou pohledávku, o které se vede soudní spor (o pohledávku spornou); srov. shodně např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 7. 2021, sen. zn. 29 ICdo 58/2020.

42. Dovolatelka argumentaci k otázce č. 1 soustřeďuje k námitce, že odvolací soud se při dokazování a hodnocení důkazů omezil převážně na zkoumání jejích aktivních kroků jako obdarované a na vyloučení její povědomosti o dluzích manžela, nikoli na zkoumání úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele, který nevyplývá z provedeného dokazování (srov. reprodukci dovolání v odstavci 21. odůvodnění shora a článek III. bod 1 dovolání).

43. V těch případech, kdy jde (ve smyslu § 242 insolvenčního zákona) o právní jednání, učiněné (dlužníkem) ve prospěch osoby dlužníku blízké, se literatura věnuje procesním aspektům řízení o odpůrčí žalobě jen okrajově.

44. Dílo Zelenka, J. a kolektiv: Insolvenční zákon. Poznámkové vydání s důvodovou zprávou. 1. vydání, Praha, Linde 2007, str. 370, se v rámci výkladu k § 242 insolvenčního zákona omezuje [při současném odkazu na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2001, sp. zn. 21 Cdo 1912/2000, uveřejněný pod číslem 35/2002 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 35/2002“)] na poznámku, podle které: „Ve druhém odstavci jde svým způsobem o obdobnou koncepci, jakou obsahuje § 42a odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen „obč. zák.“), tedy že je na osobě dlužníku blízké, aby prokázala, že dlužníkův úmysl zkrátit uspokojení věřitele nemohla ani při náležité pečlivosti poznat.“ Shodně (opět při současném odkazu na R 35/2002) věc komentuje dílo Maršíková, J., Dančišin, M., Grygar, J., Hálová, M., Jiška, P., Krechler, M.: Insolvenční zákon Komentář. 3. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018.

45. Podle díla Moravec, T., Kotoučová, J. a kol. Insolvenční zákon. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021 (komentář k § 242 insolvenčního zákona): „Odlišné postavení zákon zakládá opět osobám blízkým … (§ 242 odst. 2), neboť u těch insolvenční zákon ve formě vyvratitelné právní domněnky

předpokládá, že dlužníkův úmysl jim byl znám. Je pak na nich, aby prokázaly, že tomu tak nebylo. Obdobnou úpravu obsahoval § 42a odst. 2 obč. zák.“

46. V díle Kozák, J., Brož, J., Dadam, A., Stanislav, A., Strnad, Z., Zrůst, L., Žižlavský, M. aj. Insolvenční zákon: Komentář. 5. vydání. Praha. Wolters Kluwer ČR, a. s., 2019 (dále jen „Kozák a kol., 2019“), se na dané téma uvádí (v rámci komentáře k § 242 insolvenčního zákona) jen to, že „u osob blízkých (…) vytváří druhý odstavec fikci znalosti úmyslu dlužníka zkrátit věřitele. Důkazní břemeno k prokázání opaku je v případě odpůrčí žaloby na žalované osobě blízké.“

47. V díle Richter, T.: Insolvenční právo. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2017, str. 398, se ke skutkové podstatě § 242 insolvenčního zákona poznamenává, že: „(…) nevyžaduje, aby dlužník byl v okamžiku transakce v úpadku nebo se do něj v jejím důsledku dostal, za to však vyžaduje prokázání dlužníkova úmyslu zkrátit věřitele a vědomosti protistrany o takovém úmyslu (ohledně osob dlužníkem spřízněných situaci žalobci usnadňuje domněnkou znalosti tohoto úmyslu).“

48. Zčásti jinak komentuje tuto otázku (v poznámce č. 15 k § 242 insolvenčního zákona) dílo Sprinz, P., Jirmásek, T., Řeháček, O., Vrba, M., Zoubek, H. a kol.: Insolvenční zákon. Komentář. 1. vydání. (4. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2023 (dále jen „Sprinz a kol., 2023“). V něm se na dané téma uvádí, že vyvratitelná domněnka podle § 242 odst. 2 insolvenčního zákona „(…) se týká výlučně znalosti druhé strany, samotný úmysl dlužníka zkrátit věřitele musí být ve sporu i v takovém případě prokázán.“

49. V návaznosti na citaci z díla Sprinz a kol., 2023 dovolání v této věci vybízí k zodpovězení otázky, zda vyvratitelná domněnka obsažená v § 242 odst. 2 insolvenčního zákona (nejde o „fikci“ jak nesprávně uvádí dílo Kozák a kol., 2019) se vskutku týká jen presumpce „vědomosti“ osoby blízké o dlužníkově úmyslu „*cum animo fraudandi*“, kdežto samotný úmysl dlužníka „*cum animo fraudandi*“ prokazuje žalobce [konkrétně insolvenční správce dlužníka coby jediná osoba aktivně věcně legitimovaná k podání insolvenční odpůrčí žaloby (§ 239 odst. 1 insolvenčního zákona)].

50. Výstupy stávající judikatury Nejvyššího soudu k § 242 insolvenčního zákona jsou pro řešení dané otázky použitelné jen omezeně. V R 117/2017 (i v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 2022, sen. zn. 29 ICdo 9/2021, uveřejněném v časopise Vybraná judikatura, číslo 5, ročníku 2024, pod číslem 51, a v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2024, sen. zn. 29 ICdo 45/2022) se na dané téma uvádí, že (v intencích § 242 odst. 2 insolvenčního zákona) „(…) platí vyvratitelná domněnka, že dlužníkův úmysl byl této osobě znám a tím, koho tíží břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně opaku, je žalovaný.“ Obdobně pak podle rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 60/2018 (i podle rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 45/2022), v případě právního jednání učiněného ve prospěch osoby dlužníku blízké je konstruována „vyvratitelná právní domněnka, že byl dlužníkův úmysl této osobě znám“. Podle rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 79/2017 (i podle rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 45/2022) prokazuje osoba blízká to, že o úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním jednáním svého věřitele nevěděla ani nemohla vědět, přestože vyvinula „náležitou pečlivost k poznání tohoto úmyslu dlužníka“.

51. Na tomto základě lze shrnout, že stávající judikatura Nejvyššího soudu se k otázce, zda § 242 odst. 2 insolvenčního zákona zakládá v neprospěch osoby blízké, jež má podat důkaz opaku (§ 133 o. s. ř.), nejen vyvratitelnou domněnku „vědomosti“ osoby blízké o úmyslu dlužníka „*cum animo fraudandi*“, nýbrž (současně) i vyvratitelnou domněnku existence úmyslu dlužníka „*cum animo fraudandi*“, výslovně nevyjadřuje.

52. Při respektu k zásadám, jež zkoumání smyslu a účelu zákona nastavil Ústavní soud (pojmenováním podmínek priority výkladu *e ratione legis*) např. již ve stanovisku svého pléna ze dne 21. 5. 1996, sp. zn. Pl. ÚS-st.-1/96, uveřejněném pod číslem 9/1997 Sbírky nálezů a usnesení

Ústavního soudu, Nejvyšší soud na tomto místě shledává žádoucím připomenout [jak odkazy na § 42a odst. 2 obč. zák. demonstruje i část citované literatury (srov. odstavec 44. odůvodnění shora)], že úprava odporovatelných právních jednání dlužníka jednajícího v úmyslu *„cum animo fraudandi“* není v českém právním řádu nikterak nová.

53. Jak Nejvyšší soud vysvětlil již v důvodech R 117/2017, zjevným inspiračním zdrojem úpravy odpůrčích nároků v insolvenčním řízení byla úprava odpůrčích nároků v konkursu, jak se prosazovala v zákonných úpravách úpadkového práva na území České republiky již od roku 1914. Skutková podstata upravující odpor „pro úmysl zkrátiti věřitele“ byla obsažena již v § 28 konkursního řádu v císařském nařízení č. 337/1914 ř. z., kterým se zavádí řád konkursní, vyrovnací a odpůrčí, recipovaném Československou republikou a platném na jejím území až do 1. 4. 1931 (dále jen „konkursní řád z roku 1914“ nebo „odpůrčí řád z roku 1914“). S účinností od 1. 4. 1931 upravoval tuto skutkovou podstatu § 30 konkursního řádu v zákoně č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí (dále jen „konkursní řád z roku 1931“ nebo „odpůrčí řád z roku 1931“). Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. 12. 2007 (dále jen „ZKV“), pak prostřednictvím úpravy obsažené v § 16 odkazoval na obecnou úpravu odporovatelnosti obsaženou v § 42a obč. zák., zabývající se právě úmyslně zkracujícími právními úkony. V mimoinsolvenčních vztazích upravuje (s účinností od 1. 1. 2014) úmyslně zkracující právní jednání dlužníka jako samostatnou skutkovou podstatu neúčinnosti § 590 o. z. Přitom i podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, který projednávala Poslanecká Sněmovna Parlamentu České republiky ve svém 6. volebním období 2010-2013 jako tisk č. 362, je inspiračním zdrojem úpravy neúčinných právních jednání obsažené v § 589 a násl. o. z. (zejména) odpůrčí řád z roku 1931; srov. zvláštní část důvodové zprávy (K § 589 až 599).

54. Nehledě k míře (ne)přesnosti srovnávací historické metody výkladu právní normy jako druhu její interpretace (srov. Knapp, V.: Teorie práva. 1. vydání. Praha. C. H. Beck, 1995, str. 169-173) pokládá Nejvyšší soud za užitečné takové srovnání provést (včetně srovnání s aktuálně platnou právní úpravou úmyslně zkracujícího právního jednání dlužníka u obecných odpůrčích žalob) v zájmu pochopení smyslu a účelu úpravy obsažené v § 242 insolvenčního zákona. Pro takový exkurs jsou rozhodná následující ustanovení:

§ 28 (konkursního řádu z roku 1914)

Odporovati lze:

(…)

3. veškerým právním jednáním, kterými věřitelé úpadcovi byli zkráceni a která úpadce vykonal v posledních dvou letech před prohlášením konkursu vůči svému manželu – před manželstvím anebo za něho – vůči jiným blízkým příslušníkům anebo ve prospěch jmenovaných osob, leč by druhé straně v době, kdy právní jednání se stalo, nebyl znám, ani znám býti nemusil úpadcův úmysl zkrátiti věřitele,

(…)

§ 2 (odpůrčího řádu z roku 1914)

Odporovati lze:

(…)

3. všem právním jednáním, jimiž jsou věřitelé dlužníkovi zkracováni a která dlužník vykonal v posledních dvou létech před vznesením odporu vůči svému manželu – před

manželstvím nebo za manželství – nebo vůči jiným blízkým příslušníkům nebo ve prospěch jmenovaných osob, leda že druhé straně v době, kdy právní jednání bylo vykonáno, úmysl dlužníkův, zkrátiti věřitele, ani znám nebyl, ani znám býti nemusil;

(…)

Znění odpůrčího řádu z roku 1914 a konkursního řádu z roku 1914 je citováno podle díla Voska, J.: Řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí. Nákladem „Československého Kompasu" tiskařské a vydavatelské akc. spol. Praha 1926 (dále jen „Voska, 1926").

§ 30 (konkursního řádu z roku 1931)

Odporovati lze:

(…)

3. právním jednáním, kterými úpadcovi věřitelé byli zkráceni a která úpadce sjednal v posledních dvou letech před prohlášením konkursu se svým manželem – před sňatkem či po něm – se svým snoubencem nebo s jinými jemu blízkými osobami anebo která vykonal ve prospěch těchto osob, leč by druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, úpadcův úmysl zkrátiti věřitele nebyl znám, ani znám býti nemusil.

§ 2 (odpůrčího řádu z roku 1931)

Odporovati lze:

(…)

3. právním jednáním, kterými dlužníkovi věřitelé byli zkráceni a která dlužník sjednal v posledních dvou letech před vznesením odporu se svým manželem – před sňatkem či po něm – , se svým snoubencem nebo s jinými jemu blízkými osobami, anebo která vykonal ve prospěch těchto osob, leč by druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, dlužníkův úmysl zkrátiti věřitele, nebyl znám, ani znám býti nemusil.

§ 42a (obč. zák.)

(…)

(2) Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, 117), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, když druhá strana tehdy dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.

(…)

§ 590 (o. z.)

(1) Věřitel se může dovolat neúčinnosti právního jednání,

(…)

c/ kterým byl věřitel zkrácen a k němuž v posledních dvou letech došlo mezi dlužníkem a

> osobou jemu blízkou nebo které dlužník učinil ve prospěch takové osoby, ledaže druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, dlužníkův úmysl zkrátit věřitele znám nebyl a ani znám být nemusel.

55. Dílo Voska, 1926 (str. 118-119, poznámka č. 7), komentuje úpravu obsaženou v § 28 bodu 3. konkursního řádu z roku 1914 tak, že:

> „Bod 3. liší se od bodu druhého tím, že vzhledem na osobu spolukontrahenta (blízký příslušník úpadcův) jest tu přesunuto průvodní břemeno v neprospěch odpůrce odporovatelova. Pamětní spis uvádí, že se tak stalo z toho důvodu, že ‚domněnka, že příslušníci úpadcovi znali protiprávní úmysl úpadcův, jest odůvodněna jak při smlouvách, tak i při jednostranných opatřeních úpadcových' (…)."

56. V témže díle (str. 445-446, poznámka č. 6) se uvádí k § 2 odst. 3 odpůrčího řádu z roku 1914, že:

> „I v případě č. 3. vyžaduje se skutečné poškození věřitelů. Od bodu č. 2. liší se ustanovení toto v tom, že průvodní břemeno přesunuto jest na dlužníkova spolukontrahenta, jeho blízkého příslušníka. Znalost úmyslu věřitele zkrátiti, u blízkého příslušníka dlužníkova zákon předpokládá."

57. V zásadě stejnými slovy jako dílo Voska, 1926, komentuje dílo Voska, J.: Konkursní, vyrovnací a odpůrčí řády. Právnické knihkupectví a nakladatelství Linhart & Pekárek. Praha 1931 (dále jen „Voska, 1931") § 30 bod 3. konkursního řádu z roku 1931. Na str. 173, v poznámce 4. se k tomu uvádí:

> „Skutková podstata odporovatelnosti podle § 30, č. 3. konkursního řádu, liší se od obou předcházejících v tom, že se vzhledem na osobu úpadcova spolukontrahenta, kterým tu jest osoba úpadci blízká, předpokládá, že o úmyslu úpadcově zkrátiti věřitele věděl. Průvodní břemeno v tomto směru jest přesunuto z odporujícího správce podstaty na druhou smluvní stranu. Pamětní spis k rakouskému konkursnímu řádu z r. 1914 praví v příčině té na str. 35, že ‚domněnka, že osoby úpadci blízké znaly úpadcův úmysl (zkrátiti věřitele) jest odůvodněna jak při smlouvách, tak i při jednostranných opatřeních úpadcových'.
>
> Správce podstaty v odpůrčím sporu musí dokázati v tomto případu jedině, že došlo k právnímu jednání mezi úpadcem a osobou jemu blízkou a že úpadcovi věřitelé byli tímto právním jednáním skutečně zkráceni; úpadcův úmysl zkrátiti věřitele, správce podstaty dokazovati nemusí."

58. V témže díle (str. 596, poznámka č. 3) se uvádí k § 2 odst. 3 odpůrčího řádu z roku 1931, že:

> „I ke skutkové podstatě § 2, č. 3 odpůrčího řádu náleží skutečné poškození věřitelů. Od případu předcházejícího liší se toto ustanovení v tom, že se zřetelem na osobu dlužníkova spolukontrahenta – osobu dlužníku blízkou – jest přesunuto průvodní břemeno na odporovatelova odpůrce. U osoby dlužníku blízké zákon předpokládá, že znala dlužníkův úmysl věřitele zkrátiti."

59. V díle Hora, V.: Základy přednášek o konkursním a vyrovnacím řízení. Nákladem spolku československých právníků „Všehrd". Knihtiskárna Typus Praha-Smíchov. Praha 1932, str. 41, je skutková podstata vymezená v § 30 bodu 3. konkursního řádu z roku 1931 označena jako „rodinná Pauliana" (rozuměj typ odpůrčí žaloby), k čemuž se tamtéž dále uvádí, že:

> „K podstatě tohoto odpůrčího důvodu nepatří úmysl zkrátiti věřitele ani jeho znalost nebo zaviněná neznalost druhou stranou; nemusí tedy býti ani tvrzeny ani dokazovány žalobcem.

> Naopak je věcí žalovaného, aby dokázal, že mu v čas právního úkonu úmysl úpadcův zkrátiti věřitele nebyl ani nemusil býti znám …, chce-li dosíci zamítnutí žaloby.“

60. V díle Štajgr, F.: Konkursní právo, Nakladatelství Všehrd, Praha 1947, str. 271 až 273, se na téma odporu „pro úmysl zkrátiti věřitele“ uvádí (k § 30 bodu 3. konkursního řádu z roku 1931) následující:

> „Třetí eventualita (§ 30 č. 3) má na mysli úpadcovy právní úkony, jimiž byli věřitelé zkráceni, pokud k nim došlo v posledních dvou letech před vyhlášením konkursu v poměru k jeho manželovi (před sňatkem nebo po něm) nebo snoubencovi nebo k jiné jemu blízké osobě nebo které vykonal ve prospěch některé z těchto osob, leč by druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, úpadcův úmysl zkrátiti věřitele nebyl ani nemusil býti znám. Stejně jako v případě § 30 č. 2 je i zde na odporovatelovi, aby dokázal, že věřitelé skutečně byli zkráceni úpadcovým úkonem. Mimo to zde musí odporovatel dokázati, že úkon byl proveden za účasti nebo ve prospěch některé z vyjmenovaných osob. (…) Odporovatel nemusí v případě § 30 č. 3 dokazovat existenci úpadcova úmyslu zkrátit věřitele ani vědomost druhé strany o něm. Ta se presumuje [Sb. n. s. č. 15648 (jde o rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1936, sp. zn. Rv III 582/36, uveřejněné pod číslem 15648 Sbírky rozhodnutí nejvyšších stolic soudních Čs. republiky, kterou uspořádal Dr. F. Vážný (dále jen „Vážný“)]. Proto chce-li se odporovatelův odpůrce exkulpovat a zmařit odporovatelnost úkonu, musí dokázat, že druhé straně tento úmysl nebyl ani nemusil býti znám v době, kdy došlo k úkonu. Pozdější jeho poznání nezakládá odporovatelnost ani zde.“

61. Závěrům literatury odpovídala i dobová judikatura. V rozhodnutí, na něž se odkazuje v předchozím odstavci (Vážný č. 15648), se na dané téma uvádí, že:

> „V § 30 č. 3 konkursního řádu je stanovena právní domněnka, že dlužník konal v úmyslu zkrátiti věřitele a že druhé straně byl tento jeho úmysl znám.“

Obdobný závěr (k výkladu § 2 bodu 3. odpůrčího řádu z roku 1914) obsahuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 6. 1930, sp. zn. Rv II 527/29, uveřejněné ve Vážném pod číslem 9986. Tam se na dané téma uvádí, že:

> „Uplatňován-li odpůrčí důvod podle § 2 čís. 3 odpůrčího řádu, jest na žalovaném, by dokázal, že dlužník neměl fraudulosního úmyslu, nebo, měl-li jej, že mu tento úmysl nebyl znám, aniž při náležité opatrnosti znám býti musil.“

62. V témže duchu vykládala literatura i judikatura úpravu dle § 42a odst. 2 obč. zák.

63. Srov. k tomu v literatuře např. Drápal, L.: Zápis ze školení na téma „Odporovatelnost a konkursy“, časopis Justiční praxe, číslo 5, ročníku 2002, kde se na str. 241-242 uvádí (k výkladu § 42a obč. zák.):

> „V případě, že ‚druhou stranou’ odporovaného právního úkonu byla osoba dlužníkovi blízká, zákon břemeno tvrzení a břemeno důkazní ‚obrací’. Vědomost osoby blízké o úmyslu dlužníka presumuje a tato ‚druhá strana’ (osoba dlužníkovi blízká) musí tvrdit a prokazovat, že dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat. Samozřejmě, bude-li věřitel tvrdit a také prokáže, že osoba blízká úmysl dlužníka znala či musela znát, pak … takové tvrzení je možné a důkazy v tomto směru nelze odmítnout. I když věřitel nemá povinnost tvrzení a důkazní povinnost, nelze mu v nich bránit. Prokáže-li, že osoba blízká věděla či musela vědět o úmyslu dlužníka, pak tato skutečnost vylučuje účinnou obranu osoby blízké, že tento úmysl nemohla poznat. Jestliže však věřitel tuto skutečnost netvrdí anebo ji

neprokáže, je na osobě blízké, aby tvrdila, že nevěděla o úmyslu dlužníka a ani o něm nemohla vědět, přestože vyvinula náležitou pečlivost, přiměřenou vztahu mezi ní a dlužníkem a povaze odporovatelného právního úkonu, aby jej mohla poznat.

(…)

Zákon v tomto směru klade na osoby blízké, které činí právní úkon s dlužníkem, vyšší nároky než na osoby cizí, neboť vychází z principu, že osoby blízké mezi sebou nemají tajnosti a že osobám blízkým je stav majetku dlužníka znám.“

Také dílo Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2008, k § 242a odst. 2 obč. zák. uvádí (str. 363), že:

„V těchto případech občanský zákoník … ohledem na to, že jde o právní úkon mezi dlužníkem a osobou mu blízkou, úmysl dlužníka zkrátit věřitele i vědomost blízké osoby o existenci tohoto úmyslu dlužníka předpokládá (presumuje).“

64. V judikatuře srov. např. již důvody R 35/2002, podle kterého:

„Prokázání úmyslu dlužníka *cum animo fraudandi* není podmínkou odporovatelnosti tehdy, jestliže ‚druhou stranou' jsou osoby dlužníkovi blízké …; úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele v takovémto případě zákon předpokládá a je na osobách dlužníkovi blízkých, aby prokázaly, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele tehdy (tj. v době právního úkonu) nemohly i při náležité pečlivosti poznat.“

Shodně srov. dále (opět k § 42a obč. zák.) i důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 1. 8. 2002, sp. zn. 21 Cdo 2192/2001, uveřejněného pod číslem 53/2004 Sb. rozh. obč., rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 1. 2013, sp. zn. 21 Cdo 808/2012, uveřejněného pod číslem 38/2013 Sb. rozh. obč., rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2014, uveřejněného pod číslem 80/2016 Sb. rozh. obč., nebo (k § 16 ZKV ve spojení s § 42a obč. zák.) důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2013, sp. zn. 29 Cdo 2543/2011, uveřejněného pod číslem 100/2013 Sb. rozh. obč.

65. Zbývá doplnit, že komentářová literatura k § 590 odst. 1 písm. c/ o. z. argumentačně nečiní rozdíl mezi presumpcí „úmyslu dlužníka zkrátit věřitele“ na straně jedné a presumpcí „vědomosti osoby dlužníku blízké o existenci tohoto úmyslu dlužníka“; výslovně se vyjadřuje k tomu, že se předpokládá vědomost (osoby dlužníku blízké) o tom, že dlužník má v úmyslu věřitele zkrátit. Srov. např. Lavický, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, str. 590, nebo Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník Komentář. Svazek I. (§ 1 až 654). 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, str. 1410; obě tato díla však v pasáži vyhrazené judikatuře odkazují na rozhodnutí Nejvyššího soudu k § 42a obč. zák. (včetně R 35/2002).

66. Z výše podaného přehledu plyne, že v literatuře a v judikatuře k předchozím úpravám odporu „pro úmysl zkrátit věřitele“, šlo-li o právní jednání (právní úkon) mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou, nebyla problematika „obráceného“ břemene tvrzení a břemene důkazního neznáma, přičemž jak pro obecnou úpravu odporovatelnosti právních jednání (právních úkonů), tak pro úpadkovou (konkursní) úpravu odporovatelnosti právních jednání (právních úkonů) se z příčin popsaných výše shodně dovozovalo, že vyvratitelná domněnka, pro kterou břemeno tvrzení a důkazní břemeno k prokázání opaku tíží osobu blízkou coby dlužníkova spolukontrahenta, platí nejen pro „vědomost“ osoby dlužníku blízké o existenci úmyslu dlužníka „*cum animo fraudandi*“, nýbrž i pro vlastní „úmysl dlužníka zkrátit věřitele“ (úmysl dlužníka „*cum animo fraudandi*“).

67. Ještě jinak řečeno, pro všechny shora rozebrané dobové úpravy daného institutu se dovozovalo (v

literatuře i v judikatuře), že pro právní jednání (právní úkon), k němuž došlo v zákonem vymezené době mezi dlužníkem (úpadcem) a osobou jemu blízkou, nebo které dlužník (úpadce) učinil ve vymezené době ve prospěch osoby jemu blízké, platí jak domněnka, že dlužník konal v úmyslu zkrátit věřitele (v úmyslu „*cum animo fraudandi*“) tak (současně) domněnka, že druhé straně (osobě blízké) byl tento jeho úmysl znám. Bylo na žalované osobě blízké, aby tvrdila a prokazovala, že dlužník neměl úmysl zkrátit věřitele (úmysl „*cum animo fraudandi*“), a pro případ, že jej měl, aby tvrdila a prokazovala, že jí takový úmysl nebyl znám a nemohla jej poznat (nemusela jej znát) ani při zachování náležité pečlivosti (opatrnosti).

68. Jiný závěr (jenž by dokládal posun daného institutu k jiným procesním závěrům) neplyne ani ze srovnání s aktuální mimoinsolvenční úpravou tohoto institutu v § 590 odst. 1 písm. c/ o. z.

69. Přitom ani čistě jazykový (gramatický) výklad § 242 odst. 2 insolvenčního zákona nevybízí (ve srovnání s dikcí výše rozebraných úprav) k jinému závěru, než je ten, který plyne ze shora popsaného smyslu a účelu daného právního institutu (dikce § 242 odst. 2 insolvenčního zákona nezakládá konflikt mezi doslovným zněním zákona a jeho smyslem a účelem).

70. Nejvyšší soud tudíž uzavírá, že pro právní jednání, které dlužník učinil v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby jemu blízké a kterým zároveň zkrátil uspokojení svého věřitele (svých věřitelů), platí ve smyslu § 242 odst. 2 insolvenčního zákona vyvratitelná domněnka, že šlo o právní jednání, které dlužník učinil v úmyslu zkrátit věřitele (v úmyslu „*cum animo fraudandi*“) a (současně), že druhé straně (osobě blízké) byl tento jeho úmysl znám.

71. Žalobce (insolvenční správce dlužníka jako jediná k tomu legitimovaná osoba dle § 239 odst. 1 insolvenčního zákona) nese břemeno tvrzení a břemeno důkazní ohledně toho, že dlužník učinil právní jednání (že účinky právního jednání nastaly) v rozhodné době (§ 242 odst. 3 insolvenčního zákona), že šlo o právní jednání, jímž dlužník skutečně a objektivně zkrátil uspokojení pohledávky byť jediného svého věřitele, a že šlo právní jednání, které dlužník učinil ve prospěch osoby jemu blízké.

72. Žalovaná osoba blízká nese břemeno tvrzení a břemeno důkazní (domněnku založenou úpravou obsaženou v § 242 odst. 2 insolvenčního zákona vyvrací) ohledně toho, že dlužník neměl úmysl zkrátit věřitele (úmysl „*cum animo fraudandi*“), a pro případ, že jej měl, ohledně toho, že jí takový úmysl nebyl znám a nemohla jej poznat (nemusela jej znát) ani při zachování náležité pečlivosti.

73. Dovolání tedy potud není opodstatněné, když pro výsledek sporu není právně významné, že úmysl dlužníka zkrátit své věřitele (úmysl „*cum animo fraudandi*“) „nevyplývá z provedeného dokazování“; podstatné je jen to, zda dovolatelka (coby osoba dlužníku v rozhodné době blízká) vyvrátila (v intencích § 133 o. s. ř.) domněnku existence tohoto úmyslu. O tom, že dovolatelka v době, kdy se darovací smlouva stala účinnou, byla osobou dlužníku blízkou (ve smyslu § 22 odst. 1 o. z.), nebylo v řízení sporu.

74. Zbylá část dovolací argumentace k otázce č. 1 (k úmyslu dlužníka a k pohnutce dovolatelky při uzavírání darovací smlouvy) se překrývá s nosnou dovolací argumentací k otázce č. 2, kde ji Nejvyšší soud také vypořádá.

2) Ke skutečné vůli stran darovací smlouvy

75. U této otázky dovolatelka zdůrazňuje, že darovací smlouva byla uzavřena jako forma vypořádání jejích pohledávek dlužníkem (vypořádání dřívějších vnosů z výlučného majetku dovolatelky do výlučného majetku dlužníka), v podstatě vzájemné plnění a započtení, kdy se v rámci výše uvedených okolností proti sobě stavěly srovnatelné hodnoty, které se formou darovací smlouvy jen „započetly“ (srov. reprodukci dovolání v odstavcích 23. a 24. odůvodnění shora a článek III. bod 2 dovolání). K

tomu Nejvyšší soud uvádí, že skutkový stav věci, z nějž vyšel odvolací soud, nenabízí představu „vzájemných plnění“ podle darovací smlouvy (o vzájemné plnění ve smyslu dovolatelčiny argumentace nejde). Zjednodušeně však lze skutkovou linii případu touto argumentací sledovanou shrnout tak, že dovolatelce nejprve (v době od roku 2011) vznikla pohledávka vůči dlužníku (vzešlá z vnosů z výlučného majetku dovolatelky do výlučného majetku dlužníka) a následně (na základě příslibu dlužníka, že vnosy vypořádají darem) darovací smlouvou ze 17. 2. 2016 dlužník tento svůj dluh uhradil (s dovolatelkou vypořádal).

76. Obecně nicméně platí, že to, zda ve smyslu § 242 insolvenčního zákona jde o úmyslně zkracující právní jednání dlužníka, není závislé na tom, že smluvní závazek (právní jednání), z nějž vzešla povinnost dlužníka splnit dluh věřiteli (zde splnit dluh dovolatelce), byl ekvivalentní a že věřitel na něj předtím plnil (např. že věřitel podle kupní smlouvy již dodal dlužníku zboží, za které měl dlužník zaplatit sjednanou kupní cenu). Podstatné je, že dlužník splnil dluh věřiteli zcela v době, kdy neměl jiný majetek dostatečný k plné úhradě pohledávek některého ze svých věřitelů. Tím věřitele, jemuž plnil, „zvýhodnil“ na úkor jiného věřitele, kterého naopak v možnosti uspokojení jeho pohledávek „zkrátil“; (srov. obdobně při výkladu § 16 ZKV ve spojení s § 42a obč. zák. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 Cdo 614/2014, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, číslo 2, ročníku 2020, pod číslem 17). Dlužníkovo právní jednání totiž zkracuje uspokojení pohledávky jeho věřitele zejména tehdy, jestliže vede ke zmenšení majetku dlužníka a jestliže v jeho důsledku nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoliv – nebýt tohoto právního jednání – by se uspokojil z majetku dlužníka alespoň zčásti; srov. obdobně (k výkladu § 42a obč. zák.) např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001, uveřejněný pod číslem 64/2002 Sb. rozh. obč.

77. Jinak řečeno, pro výsledek odpůrčí žaloby podle § 242 insolvenčního zákona není podstatné, zda zkoumané právní jednání (darovací smlouva) mělo za cíl vypořádat dlužníkův skutečný (dříve vzniklý) dluh vůči dovolatelce (coby osobě dlužníku blízké) [vynahradit dovolatelce vnosy do dlužníkova majetku], nýbrž to, že takovým právním jednáním dlužník současně zkrátil v možnosti byť jen částečného uspokojení jiného svého věřitele, na jehož pohledávku mu již ničeho „nezbylo“.

78. Odtud současně plyne, že ani prokázaný záměr (pohnutka, úmysl) dlužníka a dovolatelky vypořádat darovací smlouvou dluh dlužníka u dovolatelky z titulů vnosů nevylučuje posouzení daného právního jednání jako jednání, kterým dlužník zkrátil jiného svého věřitele (jiné své věřitele). Stejně tak platí, že takový (primární) záměr (pohnutka, úmysl) dlužníka nevylučuje (současný) úmysl dlužníka „*cum animo fraudandi*“ (nevyvrací domněnku úmyslu dlužníka „*cum animo fraudandi*“).

79. Ustálenou judikaturu k zavinění ve formě nepřímého úmyslu představuje zejména rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2811/2013, uveřejněný pod číslem 24/2015 Sb. rozh. obč. Z něj se podává, že zavinění ve formě nepřímého úmyslu je dáno tehdy, jestliže jednající (dlužník) věděl, že svým jednáním může zkrátit své věřitele, a pro případ, že tento následek způsobí, s ním byl srozuměn. Na srozumění jednajícího (dlužníka) se způsobením následku ve formě zkrácení jeho věřitelů lze usuzovat tehdy, jestliže jednající (dlužník) nepočítal s žádnou konkrétní okolností, která by mohla zabránit následku, který si představoval jako možný, nebo jestliže spoléhal jen na okolnosti, které nebyly reálně způsobilé takovému následku zamezit (srov. shodně např. též důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2022, sp. zn. 29 Cdo 1917/2021, nebo rozsudku Nejvyššího soudu sen. zn. 29 ICdo 9/2021).

80. Dovolání tak ani potud není důvodné.

V.
Závěr

81. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), dovolání zamítl (§ 243d odst. 1 písm. a/ o. s. ř.).

82. Jen pro úplnost (bez vlivu na výsledek dovolacího řízení, jelikož soudy v dotčeném ohledu žádné skutkové zjištění o dalším obsahu listiny neučinily) Nejvyšší soud podotýká, že dohoda ze dne 2. 2. 2015 (č. l. 180-181), kterou si dlužník a dovolatelka zúžili do budoucna rozsah společného jmění manželů na obvyklé vybavení rodinné domácnosti, obsahuje v článku III také jejich společné prohlášení, že jsou v souvislosti s tímto právním jednáním „mezi sebou vyrovnáni“ a že si „nečiní, ani v budoucnu nebudou vzájemně činit žádné nároky na finanční nebo jiné vyrovnání“.